

Date: 21st January-2026

**ROLAN BART SEMIOTIK NAZARIYASI: MATN, BELGI VA MADANIY
MA'NO TALQINI**

Xo'jamurodova Iroda Anvar qizi

Buxoro davlat pedagogika instituti 2-bosqich magistranti

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada XX asr gumanitar tafakkurining yetuk namoyandasi Rolan Bartning semiotik nazariyasi keng qamrovda tahlil qilinadi. Tadqiqotda Bartning belgi haqidagi qarashlari, denotatsiya va konnotatsiya konsepsiyasi, mifologiya nazariyasi, intermatnlik muammosi hamda “muallif o‘limi” g‘oyasi izchil ilmiy yondashuv asosida o‘rganiladi. Shuningdek, Bart semiotikasining adabiyotshunoslik, madaniyatshunoslik va zamonaviy diskurs tahlilidagi metodologik ahamiyati ochib beriladi. Maqolada qiyosiy, tavsifiy va interpretativ metodlardan foydalanilgan bo‘lib, natijada Rolan Bart nazariyasining zamonaviy gumanitar fanlar rivojida o‘rni asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: semiotika, Rolan Bart, belgi, mif, konnotatsiya, intermatnlik, diskurs, muallif o‘limi.

XX asr gumanitar fanlar tarixida til, matn va madaniyatga bo‘lgan munosabat tubdan o‘zgardi. An‘anaviy filologik va tarixiy-biografik yondashuvlar o‘rnini struktural, semiotik va poststruktural metodlar egallay boshladi. Aynan shu ilmiy burilish jarayonida semiotika fan sifatida shakllandi va matnni belgilar tizimi sifatida talqin qilish imkonini berdi. Ushbu yo‘nalishning rivojida fransuz mutafakkiri Rolan Bartning xizmatlari alohida ahamiyat kasb etadi.

Rolan Bart nazariyasi badiiy matnni yopiq estetik hodisa sifatida emas, balki ijtimoiy, madaniy va mafkuraviy belgilar majmuasi sifatida o‘rganishga yo‘naltirilganligi bilan ajralib turadi. Olimning qarashlari adabiyotshunoslik doirasidan chiqib, reklama, ommaviy madaniyat, moda, siyosiy diskurs va kundalik hayot hodisalarini tahlil qilishda ham keng qo‘llanilmoqda.

1. Rolan Bart ilmiy qarashlarining shakllanish manbalari

Rolan Bart nazariy qarashlarining shakllanishida Ferdinand de Sossyur, Klod Levi-Stross va Roman Yakobson kabi olimlarning ta’siri sezilarli bo‘lgan. Sossyurning tilni “belgilar tizimi” sifatida talqin qilishi Bart semiotikasining nazariy poydevorini tashkil etdi. Bart ushbu yondashuvni faqat til doirasida emas, balki butun madaniyatga tatbiq etdi.

Bartga ko‘ra, jamiyatdagi har qanday hodisa — bu ma’no uzatuvchi belgi. Kiyim uslubi, ovqatlanish madaniyati, sport musobaqalari yoki reklama tasvirlari ham semiotik o‘qishga muhtoj matnlardir. Shu tariqa Bart semiotikani tor lingvistik doiradan chiqarib, madaniyat semiotikasi darajasiga olib chiqdi.

2. Belgi tushunchasi va uning Bart talqinidagi mohiyati

Bart semiotikasida belgi ikki tarkibiy qismdan — ifodalovchi va ifodalanmishdan tashkil topadi. Biroq u belgini statik hodisa sifatida emas, balki doimiy ravishda qayta

Date: 21st January-2026

talqin qiluvchi jarayon sifatida ko'radi. Belgining ma'nosi kontekst, ijtimoiy muhit va madaniy kodlarga bog'liq holda o'zgarib boradi.

Bu yondashuv matnni bir ma'noli talqin qilishni inkor etadi. Bart nazariyasida matn ochiq struktura bo'lib, u har bir o'quvchi tomonidan qayta "o'qiladi". Aynan shu jihat semiotik tahlilni zamonaviy adabiyotshunoslikda muhim metodga aylantiradi.

3. Denotatsiya va konnotatsiya: ma'no qatlamlari

Rolan Bart belgining ikki darajali ma'no tizimini ajratib ko'rsatadi. Denotatsiya belgining bevosita, yuzaki ma'nosini bildirsa, konnotatsiya uning yashirin, madaniy va mafkuraviy qatlamini ifodalaydi. Bartga ko'ra, jamiyat ongiga ta'sir ko'rsatadigan asosiy mexanizm aynan konnotativ ma'no orqali amalga oshadi.

Masalan, oddiy surat yoki reklama tasviri tashqi tomondan neytral ko'rinsa-da, unda muayyan ijtimoiy stereotiplar va qadriyatlar yashiringan bo'ladi. Shu sababli Bart semiotikani tanqidiy tafakkur vositasi sifatida baholaydi.

4. "Mifologiyalar" va ikkilamchi semiotik tizim

Bartning "Mifologiyalar" asari uning nazariyasining amaliy ifodasidir. Unda mif oddiy afsona emas, balki ijtimoiy ongni shakllantiruvchi semiotik mexanizm sifatida talqin qilinadi. Mif ikkilamchi semiotik tizim bo'lib, unda mavjud belgilar yangi ideologik ma'no bilan yuklanadi.

Natijada tarixiy va ijtimoiy hodisalar "tabiiy" hol sifatida qabul qilinadi. Bart bu jarayonni fosh qilish orqali semiotikaning tanqidiy imkoniyatlarini namoyon etadi.

5. Interamatnlik nazariyasi va matnlararo munosabat

Rolan Bart interamatnlik tushunchasini adabiy nazariyada yangi bosqichga olib chiqdi. Uning fikricha, hech bir matn mustaqil ravishda mavjud bo'la olmaydi. Har bir matn o'zidan avvalgi va zamondosh matnlar bilan murakkab aloqalar tizimida shakllanadi.

Bu yondashuv adabiy tahlilda manba, ta'sir va iqtibos masalalarini yangi nuqtayi nazardan ko'rib chiqishga imkon yaratdi. Matnlararo bog'liqlik semiotik ma'no hosil bo'lishining muhim omiliga aylanadi.

6. "Muallif o'limi" konsepsiyasi

Bartning "Muallif o'limi" g'oyasi adabiyotshunoslikda keskin bahs-munozaralarga sabab bo'lgan. Unga ko'ra, matn ma'nosini muallif shaxsiyati bilan cheklash ilmiy jihatdan asossizdir. Matn muallif tomonidan emas, balki o'quvchi tomonidan faol talqin jarayonida "tirik" bo'ladi.

Bu qarash o'quvchini passiv qabul qiluvchidan faol interpretatorga aylantiradi va semiotik tahlilning subyektivlik imkoniyatlarini kengaytiradi.

7. Rolan Bart nazariyasining zamonaviy ahamiyati

Bugungi kunda Bart semiotikasi nafaqat adabiyotshunoslikda, balki media tadqiqotlar, reklama tahlili, vizual madaniyat va raqamli diskurslarni o'rganishda ham keng qo'llanilmoqda. Uning qarashlari zamonaviy gumanitar fanlar integratsiyasiga xizmat qilmoqda.

Rolan Bart semiotik nazariyasi matn va madaniyatni anglashda tub metodologik burilish yasadi. Uning belgi, mif, interamatnlik va muallif konsepsiyalari zamonaviy ilmiy

Date: 21st January-2026

tafakkur uchun muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi. Bart merosi bugungi kunda ham dolzarbligini yo'qotmagan holda, yangi ilmiy izlanishlar uchun mustahkam poydevor vazifasini o'tamoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1.Barthes R. Mythologies. — Paris: Seuil, 1957.
- 2.Barthes R. S/Z. — Paris: Seuil, 1970.
- 3.Barthes R. Image, Music, Text. — London: Fontana Press, 1977.
- 4.Saussure F. de. Course in General Linguistics. — London, 1983.
- 5.Chandler D. Semiotics: The Basics. — Routledge, 2017.